

Geluk komt in de zomer

Michelle Visser bij Boekerij:

Véronique

Opstand

Eline

Het huis met de blauwe luiken

Een lucht vol Franse dromen

Geluk komt in de zomer

Michelle Visser

Geluk komt in de zomer

ISBN 978-90-225-9007-2

ISBN 978-94-023-1508-0 (e-book)

NUR 301

Omslagontwerp: Johannes Wiebel | punchdesign, München

Omslagbeeld: © Shutterstock

Zetwerk: Mat-Zet bv, Huizen

© 2020 Michelle Visser en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

‘She designed her own life and was grateful
for how well it fit her.’

Uit de bundel *The Beautiful Truth*
van dichter Mark Anthony

Weerzien in Parijs

De hemel boven Parijs is grijs. Het vroege voorjaar toont zich van zijn grauwe kant; het is droog maar de straffe wind zorgt ervoor dat het koud aanvoelt voor de tijd van het jaar. Loes is blij met de sjaal die ze heeft omgeslagen voor ze het hotel verliet. Ze loopt over de smalle stoep naar het metrostation terwijl ze zich met een zucht van verlangen het beeld van haar huis en erf zo'n vierhonderd kilometer verderop voor ogen haalt.

Ook al woont Loes er inmiddels een paar jaar, haar huis in het kleine abdijdorp Pommiers, in Midden-Frankrijk, doet haar hart nog altijd sneller kloppen. Als ze denkt aan de hemelsblauw geschilderde luiken, de robuuste muren die elke storm kunnen weerstaan, haar kleine moestuin, waar ze nu vooral verse kruiden in teelt waarmee ze de heerlijkste muntthee en kruidendressings maakt, als ze denkt aan de Franse zon die haar dagen en leven verwarmt, dan weet ze dat ze niets anders nodig heeft om gelukkig te zijn.

Luid getoeter haalt haar uit haar dagdromen. Ze is gisteren al in Parijs aangekomen, dat nog drukker lijkt dan ze het zich herinnerde. De overgang van het rustieke dorp naar de stadsdrukke valt haar zwaarder dan ze had verwacht. Ze kan zich niet herinneren dat ze vroeger zo onrustig werd van de verkeersherrie, het gebrek aan groen en de zich voort haastende mensen om haar heen. Ze heeft zelfs de halve nacht in haar bed liggen woelen vanwege het rumoer buiten. Pas toen ze zich heel bewust pro-

beerde te ontspannen door zich haar thuis in Pommiers voor te stellen – haar bed, haar slaapkamer, het weiland van buurman Leclerc dat grenst aan haar eigen terrein en waar de koeien dag en nacht rustig hun leven leiden – viel ze eindelijk in slaap.

Vanmiddag zal ze haar ouders afhalen van Gare du Nord, maar voor die tijd heeft ze nog een andere afspraak. Daar is de ingang naar het metrostation al.

Als ze na een tiental haltes met de metro weer bovenkomt is ze in een heel ander deel van de stad. Moderne panden met stalen en glazen constructies hebben de traditionele architectuur vervangen. In zakelijke kleding gestoken professionals passeren haar, de meeste zijn druk in gesprek met hun mobiele telefoon of met elkaar. Antoinette Leclerc, met wie ze afgesproken heeft, ziet ze nog niet.

De vorige keer dat Loes in Parijs was, is alweer jaren geleden. Haar leven zag er toen heel anders uit, en zij was ook een andere versie van zichzelf. Ze woonde nog in Wassenaar, was getrouwd met Edward en maakte samen met hem een weekendtripje naar de stad van de liefde. Inmiddels behoort Edward tot haar verleden, net als het leven dat ze toen leidde. Ze was ooit gelukkig met hem. Als hij haar niet had bedrogen met een andere vrouw, was ze nooit bij hem weggegaan, en had ze geen nieuw leven opgebouwd in Frankrijk. Als ze terugkijkt op de afgelopen jaren kan ze telkens weer verbaasd zijn dat gebeurtenissen die enerzijds een ramp lijken te zijn, tegelijkertijd iets prachtigs in gang kunnen zetten. Het bewijst maar dat een mens nooit met absolute zekerheid iets kan zeggen over de toekomst. Hoe somber de vooruitzichten ook lijken, de zon komt op de meest onverwachte momenten tevoorschijn.

‘Loes! Ici!’

Ze kijkt om en ziet Antoinette op een bankje zitten. Ze is de dochter van Loes’ burens, de Leclercs, en van dezelfde leeftijd als

Loes; ze kunnen het vanaf hun eerste kennismaking al goed met elkaar vinden. Als Antoinette een van haar spaarzame bezoeken aan haar geboortedorp brengt, is ze blij dicht bij haar ouderlijk huis een toevluchtsoord te hebben waar ze welkom is en waar haar levenskeuzes zonder meer worden geaccepteerd. Antoinette heeft een relatie met een vrouw, en hoewel ze al jaren gelukkig is met haar Edith, hebben boer Leclerc en zijn vrouw de geaardheid van hun dochter nog altijd niet kunnen accepteren. Loes heeft daar echter totaal geen moeite mee. Zelf houdt ze van een man: haar Sjoerd, een handige aannemer met soms wat ongepolijste randjes maar een zorgzaam en betrouwbaar karakter. Maar haar goede vrienden Mo en Martijn, twee mannen met een turbulent verleden die nu intens gelukkig zijn met elkaar, hebben haar mening over liefdesrelaties nog eens bevestigd: het gaat erom dat partners gelukkig zijn met elkaar. Hoe ze fysiek gebouwd zijn of waar hun familie vandaan komt, maakt weinig uit zolang het met de gevoelens en intenties goed zit.

Zo ver zijn Antoinettes ouders helaas nog lang niet, weet Loes.

Ze gaan naar een café iets verderop. 'Mijn afspraak belde net, hij is verlaat dus wij hebben meer tijd,' zegt Antoinette.

'Gezellig,' Loes gaapt achter haar hand. 'Sorry, niet zo goed geslapen vannacht.'

'Koffie?'

Loes knikt.

Antoinette bestelt en vist een envelop uit haar tas die ze aan Loes geeft. 'Hier, kunnen we dat niet meer vergeten. Veel plezier, jullie vinden het vast geweldig.'

'*Merci beaucoup.*'

'*De rien,*' antwoordt Antoinette terwijl ze lichtjes haar schouders ophaalt. De ober zet hun koffie neer. 'Ik vind het goed dat jullie gewoon naar Parijs komen. Ondanks alles.'

Loes neemt een slokje en kijkt om zich heen. Aan niets is te zien dat de Parijzenaars onrustiger zijn dan anders, maar ze weet precies wat haar vriendin bedoelt met ‘alles’. Het is nu iets meer dan drie maanden geleden dat de redactie van het tijdschrift *Charlie Hebdo* door een aanslag werd getroffen. Twee mannen van Al Qaida drongen de redactie binnen en schoten in het rond waarbij er twaalf mensen werden gedood. De daders, twee broers, vluchtten met een auto en verschansten zich in een drukkerij, waar ze werden gedood door de politie. De impact was immens.

In Pommiers moesten sommige mensen huilen, zoals buurvrouw Renard en Loes’ vriendin Georgette, de eigenaresse van het enige restaurant in het dorp. Anderen werden zo woest dat ze bijna een hartaanval kregen, zoals buurman Leclerc. Hoewel het tijdschrift *Charlie Hebdo* door niemand in het dorp werd gelezen – het is veel te opruiend van karakter voor de plattelandsaard – voelde het toch alsof Frankrijk in zijn ziel werd geraakt. Het land van *liberté, égalité, fraternité*, oftewel vrijheid, gelijkheid en broederschap, stond te trillen op zijn grondvesten. Angst, woede, verontwaardiging en verdriet verspreidden zich als een vloedgolf vanuit de hoofdstad over het land, en daarbuiten naar de buurlanden en verder. Maar ook was er direct dat sterk verbindende gevoel van: ‘Ons krijgen ze niet klein!’ De Franse vechtlust werd aangesproken, en versterkt door de morele steun vanuit de rest van Europa. Om kippenvel van te krijgen, vond Loes. Zelf heeft ze ook diverse keren met betraande ogen naar de televisie gekeken, overweldigd door allerlei tegenstrijdige emoties.

‘Het is dubbel, hoor,’ bekent Loes. ‘Dat is het waarschijnlijk voor jou ook, en voor iedereen die hier woont of werkt. Enerzijds wil je je steun aan Parijs tonen, aan de democratie en de vrijheid van West-Europa.’ De grote woorden komen een beetje

weifelend over haar lippen. ‘Maar de schrik heeft me wel te pakken. Eerlijk gezegd waren het mijn ouders die erop aandrongen om hun huwelijksjubileum in Parijs toch gewoon te laten doorgaan. Vooral mijn moeder vond het bijna een erezaak, geloof ik.’ Loes lacht even bij de herinnering aan haar moeders strijdbaarheid, laatst aan de telefoon. Loes’ vader had nuchter gezegd dat Parijs na de aanslag waarschijnlijk de best bewaakte stad ter wereld was. En dus viert het gezin de komende dagen zoals gepland dat Loes’ ouders vijfenveertig jaar geleden hun huwelijksreis naar Parijs maakten. Het wordt een *trip down memory lane* en dankzij Antoinettes contacten heeft Loes nog een verrassing weten te regelen.

Uiteindelijk moet Loes zich nog haasten om op tijd op het peron te staan. De Thalys komt binnenrollen en een massa mensen stroomt naar buiten. Loes speurt de menigte af en krijgt dan haar moeders hennarood geverfde haar in het vizier. ‘Mam! Pap!’

‘Lieverd, wat fijn om je te zien.’ Haar moeder geeft haar een kus en een knuffel waarna ze met een zakdoekje de lippenstift van Loes’ wang veegt. Ook haar vader begroet zijn dochter hartelijk.

‘Wat zie je er kleurrijk uit!’ zegt Loes tegen haar moeder.

Die haalt koket een hand door haar kapsel. ‘Vind je het mooi? Ik was dat saaie asblond helemaal zat, en voor grijs ben ik nog veel te jong.’ Terwijl ze zich naar de uitgang begeven, vervolgt ze: ‘Ik vind het zo jammer dat Sjoerd niet is meegekomen. Hij hoort er nu ook bij. Ik had gehoopt dat hij zich zou bedenken.’

‘Ja, inderdaad jammer,’ beaamt Loes, ‘maar Sjoerd had nu eenmaal een opleverdatum voor een bepaalde klus afgesproken en aangezien alles tegen had gezeten, met het weer, en met de leverantie van materialen, kon hij zich nu geen vrije dagen veroorloven.’

‘Hm, zolang dat alles maar is. Het gaat nog wel goed tussen jullie? Ik vind het een fijne man, daar heb je echt wat aan.’ Haar moeder kijkt Loes vorsend aan.

‘Natuurlijk. Alles is uitstekend. Nou, zijn jullie klaar voor Parijs? Laten we eerst maar de bagage naar het hotel brengen.’

Madame Goldstein

Het hotelletje waar Loes' ouders Bert en Ria lang geleden hun eerste nachten als pasgetrouwd stel doorbrachten, bestaat niet meer. Maar enkele straatjes verderop hebben ze een prima alternatief gevonden. Het hotel beschikt over een kleine binnenplaats met twee ranke bomen vol voorjaarsbloesem. De kamers zijn wel aan de krappe kant, want elke vierkante centimeter is hier goud waard. Ria pakt haar koffer uit en kijkt ondertussen tevreden om zich heen. 'Het is net als toen, weet je nog hoe krap ons bed in dat andere hotel was, Bert?'

Hij lacht bij de herinnering. 'Dat vonden we toen helemaal niet erg, meen ik me te herinneren.'

Loes gaat naar haar eigen kamer. Wat een weelde bezitten haar ouders toch met hun goede huwelijk, beseft ze. Vroeger dacht ze dat dat voor iedereen gold, met uitzondering van een enkele pechvogel. Inmiddels weet ze dat haar ouders juist de uitzondering zijn: al vijfenveertig jaar zijn ze gelukkig met elkaar. Niet zoals in een film, vol overdreven passie, maar op een bestendige, vriendschappelijke manier. Ze pakt haar telefoon en belt Sjoerd, maar hij neemt niet op. Nu zij niet in Pommiers is, zal hij waarschijnlijk extra lange dagen maken om de bouwklus af te ronden. De kans is groot dat hij zijn telefoon in zijn bus laat liggen zodat hij tijdens het werk niet wordt afgeleid. Ze spreekt een bericht in: 'Jammer dat je er niet bij bent, dat vinden mijn ouders ook. Maar het is niet anders. Ik hoop dat op de bouw alles voorspoedig gaat. Tot snel. Kus kus.'

In hun jonge jaren kwamen Ria en Bert met enige regelmaat in Parijs, maar de laatste keer dat ze er waren is al zeker dertig jaar geleden. Er is veel veranderd in die tijd, maar nog meer is hetzelfde gebleven. De Seine stroomt onverstoort door de oude stad en inspireert verliefde stelletjes uit de hele wereld ertoe om elkaar op een van de bruggen te kussen en eeuwige trouw en passie te beloven. Loes doorkruist de stad met haar ouders en bewondert met hen de Notre-Dame, de Tuileriën en de Eiffeltoren: bekende plekken die Parijs zo eigen en herkenbaar maken. Haar ouders merken hetzelfde op als Loes: op de pleinen en terrassen lijkt de sfeer hetzelfde als altijd. Als je niet beter wist en alleen dit beeld zou zien, zou je denken dat de aanslag nooit had plaatsgevonden. Maar als je je dan omdraait of een straat verder loopt, stuit je op zwaarbewapende politiemensen of militairen en is het gevoel van onbekommerdheid op slag verdwenen. De mannen in hun speciale gevechtstenues, met zware mitrailleurs gebruiksklaar in hun armen, zijn een confronterende realitycheck voor de goedgehumte vakantieganger. En dan is het vreemd om te merken hoe snel je ook weer went aan de nieuwe situatie. Bij de eerste aanblik van zo'n wijdbeens staande, zwaarbewapende kerel, op het treinstation, schrok Loes en voelde ze een rilling over haar rug lopen. Maar na een dag in Parijs is de aanwezigheid van militairen in het straatbeeld al bijna normaal; als ze hier woonde, zou het haar wellicht nog maar amper opvallen.

Als het gezin ergens neerstrijkt voor een drankje, hebben ze het erover. Loes' moeder veegt zelfs een traan weg. 'Nu we hier zijn, komen al die beelden die ik op televisie zag weer terug. Dat mensen elkaar zo beestachtig vermoorden: het is niet te bevatten. Arme stad, arme mensen. Zoiets kom je toch haast niet te boven?'

'Het is verschrikkelijk wat er is gebeurd, maar dit is Parijs,'

zegt haar vader. ‘Deze stad heeft een veerkracht als geen ander. Denk eens aan de Terreur na de Franse Revolutie, toen de guilotines hoofd na hoofd na hoofd lieten rollen. Ook dat heeft Parijs overleefd.’

Loes besluit dat het een goed moment is om van onderwerp te veranderen. ‘Wat zijn jullie plannen voor morgen? Willen jullie nog iets speciaals zien?’

‘Ik wil een aantal locaties opzoeken waar we tijdens onze huwelijksreis waren,’ stelt Loes’ moeder voor. ‘In elk geval de Jardin des Plantes, daar hebben we zo mooi gewandeld, en foto’s gemaakt, weet je nog, Bert?’

‘Jullie mogen gezellig samen naar die plantentuin gaan,’ zegt Loes, ‘want ik heb die afspraak met mevrouw Goldstein, waarover ik heb verteld. Dan treffen we elkaar later wel weer.’

‘Afgesproken,’ zegt Loes’ vader. ‘Ik ben heel benieuwd naar wat je daarna te vertellen hebt. Het zal een bijzondere ontmoeting zijn, met die mevrouw Goldstein.’

‘Dat denk ik ook. Bijzonder, en waarschijnlijk ook wel een beetje emotioneel.’

De volgende ochtend splitsen ze op na het ontbijt: Ria en Bert nemen de metro in de richting van de botanische tuin en Loes pakt een andere lijn naar een buitenwijk.

Een tijd geleden was ze haar schuur in Pommiers rigoureus aan het leegruimen en alle oude troep die door vroegere bewoners was achtergelaten aan het inventariseren. Tussen de oude landbouwwerktuigen en beschadigde, verstofte en vergeten meubels, prullaria en andere voorwerpen die getuigden van de geschiedenis van haar inmiddels een eeuw oude huis, stonden daar ineens twee koffers. Nieuwsgierig maakte ze de riemen los en vond toen de bezittingen van een man en een vrouw, waaronder een prachtige avondjapon, bijpassende schoenen en zelfs

een doosje met sierlijke oorbellen. Ook was er een portretfoto in een duur lijstje, waarnaar ze lang bleef kijken. De spullen waren duidelijk vele tientallen jaren oud en Loes had geen idee van wie ze waren geweest of waarom die koffers in haar schuur stonden.

Het was allemaal heel intrigerend, maar het gaf Loes ook een onbestemd gevoel in haar onderbuik. Alsof die koffers daar niet hoorden, of alsof er een dramatisch verhaal aan ze vastzat. Haar intuïtie bleek juist, want later hoorde ze van Henriëtte, een oude vrouw die heel afgezonderd in een huisje in het bos leeft, dat de koffers van een Frans-Joods echtpaar waren dat tijdens de oorlog naar Zwitserland was gevlucht. Henriëtte wist met enige moeite zelfs de namen van het stel uit haar brein op te diepen: Benjamin en Mirjam Goldstein. Henriëttes vader en zijn vriend Jacques Leclerc – een oom van Loes' buurman Philippe Leclerc – hielpen de Goldsteins en vele andere vluchtelingen op hun vluchtroute. De twee mannen kenden de streek als hun broekzak, inclusief verstopplekken en afgezonderde sluiproutes waar haast nooit iemand kwam. Ze namen de Joodse vluchtelingen in kleine groepjes met zich mee, meestal niet meer dan twee tot maximaal vier personen, anders werd het te gevaarlijk en zouden ze te veel opvallen. Ze moesten vooral oppassen voor de nazi's, maar ook de Franse politie, die vaak meewerkte met de bezetters, én Franse burgers die graag een beloning opstrekten voor het verraden van Joodse vluchtelingen, moesten ze uit de weg blijven. Elke tocht die ze ondernamen, was gevaarlijk voor henzelf, en voor de mensen die ze begeleidden op hun weg naar het veilige Zwitserland.

Jacques Leclerc overleefde de tocht met de Goldsteins niet, en werd later dood in het bos gevonden met een kogelwond in zijn lijf. Hij stond niet goed aangeschreven in de streek, vanwege zijn onvriendelijke karakter en omdat hij ervan werd verdacht zich met allerlei vuile zaakjes bezig te houden. Men ging ervan

uit dat hij was gesnapt tijdens het stropen of tijdens een klusje dat het daglicht niet kon verdragen, en daarbij was doodgeschoten. In Pommiers waren er buiten zijn directe familie weinig mensen die de dood van de norse Jacques Leclerc betreuden. En Henriëttes vader, samen met zijn dochter de enige persoon die wist dat zijn maat was overleden tijdens een geheime tocht om opgejaagde Joden het leven te redden, hield zijn mond. Natuurlijk vertelde hij tijdens de oorlogsjaren niets, anders zou hij zelf zijn opgepakt en afgevoerd. Maar ook in de jaren na de oorlog zweeg hij over de gebeurtenissen; hij moest weinig van de meeste mensen hebben en wantrouwde ze – daarom leefden hij en Henriëtte ook zo afgezonderd in het bos. Enkele jaren later stierf hij zelf, zonder ooit nog gesproken te hebben over Jacques Leclerc of de vele Joden die ze hadden geholpen.

Met het jonge echtpaar was het wel goed afgelopen – Henriëtte had jaren na de oorlog een keer post gekregen uit de Verenigde Staten: Mirjam Goldstein schreef haar dat ze in Zwitserland was bevallen van een gezonde dochter die ze Hope hadden genoemd. Het gezin woonde inmiddels in New York en wilde graag aan hun redders van toen laten weten dat het hun goed ging.

Meer wist Henriëtte Loes niet over het stel te vertellen, en de brief die ze rond 1950 moest hebben ontvangen, was er al lang niet meer. De koffers met de kleding, de sieraden en de foto van het echtpaar waren volgens Henriëtte in de haast of door een noodgedwongen wijziging in het plan achtergebleven in de schuur die vele jaren later in het bezit van Loes zou komen.

Het verhaal liet Loes niet meer los. Ze had de twee koffers weer netjes ingepakt en ze veilig opgeborgen in haar huis. Het was een opluchting om te weten dat de Goldsteins waren ontkomen aan de nazi's, maar die koffers bleven voor haar aanvoelen als een kostbare schat die ze met eerbied wilde behandelen. Al

snel kwam de gedachte bij haar op dat ze de nabestaanden wilde vinden. Mirjam en Benjamin waren waarschijnlijk zelf niet meer in leven, maar hun dochter Hope misschien wel.

‘Hope Goldstein’, typte ze op een dag in het zoekbalkje van Google. Haar hart klopte alsof ze tien koppen koffie had gedronken. Het leverde vele miljoenen hits op, maar voor zover Loes kon inschatten, zat ‘haar’ Hope er niet tussen. Waarschijnlijk was de vrouw getrouwd en ging ze al decennialang met een andere naam door het leven. Ook het zoeken op de namen van Hopes ouders leverde heel veel hits op, maar leek niet naar de juiste personen te voeren. Wat wel vaak terugkwam, was de instelling Yad Vashem. Na een uurtje achter haar laptop wist ze al heel wat over deze organisatie, die zich inzette voor het levend houden van de herinnering aan de Holocaust. Ook had ze inmiddels het Comité Français pour Yad Vashem gevonden en na een korte aarzeling had ze het contactformulier op hun website ingevuld, in het kort het verhaal van de gevonden koffers verteld en geschreven dat ze op zoek was naar de rechtmatige eigenaar van de spullen: Benjamin of Mirjam Goldstein, hun dochter Hope, of wellicht een andere nabestaande.

Na wat aftastend begincontact waarin de organisatie de oprechtheid van haar aanvraag leek te verifiëren, was Loes erachter gekomen dat de Joodse organisatie over indrukwekkende internationale communicatiestromen beschikte. Uiteindelijk was er in Parijs een familielid van Benjamin Goldstein getraceerd en die dame had toestemming gegeven om haar telefoonnummer aan Loes door te geven. Met zenuwen in haar buik – waarom was haarzelf niet duidelijk – had Loes het nummer gebeld en Masha Goldstein had opgenomen. Het gesprek ging wat moeizaam; Masha bleek een bejaarde dame te zijn met, naar Loes dacht, een flinke dosis argwaan. Nu Loes zich had ingelezen in het onderwerp Jodenvervolging in Frankrijk kon

ze zich dat wel een beetje voorstellen. Ze deed dus haar uiterste best om madame Goldstein van haar oprechtheid te overtuigen en dat lukte toen ze haar via het e-mailadres van een kennis foto's kon sturen van de koffers en hun inhoud. De portretfoto van 'oom Ben en tante Mirjam', zoals madame Goldstein ze noemde, liet haar laatste restje stugheid wegsmelten en ze wilde Loes graag persoonlijk ontmoeten.

En nu is het zover, Loes rijdt met de metro naar het juiste station en komt bovengronds in een haar onbekend deel van Parijs. In haar tas heeft ze een geschenk voor madame Goldstein: een kopie van de portretfoto van Benjamin en Mirjam. Het origineel wilde ze niet meenemen, want ze verwacht half en half dat de oude dame die niet meer zal afgeven terwijl Loes nog niet zeker weet of zij wel de nabestaande is die het meest recht heeft op de koffers en hun inhoud. O, ze is ervan overtuigd dat Masha Goldstein inderdaad het nichtje is van Ben Goldstein, maar er is nog steeds geen duidelijkheid gekomen over het bestaan van Hope, want madame Goldstein bleef terughoudend in het geven van informatie en zei dat ze dat alleen *face à face* zou doen. Vandaag zal Loes dan eindelijk antwoord op haar vele vragen krijgen.

De zon heeft moeite om de straatstenen tussen de hoge appartementengebouwen te bereiken en de regen heeft plassen achtergelaten. Loes stapt er behoedzaam omheen en speurt ondertussen de gevels af. Iets verderop, bij een kaal boompje, woont madame Goldstein.

Loes belt aan en nadat ze heeft gezegd wie ze is, klinkt de zoemer waarop ze de zware voordeur kan openduwen. Ze moet naar de derde etage voor het juiste appartement. Het duurt een tijdje voor madame Goldstein opendoet. De oude dame heeft een hoog opgestoken haardos die ooit waarschijnlijk gitzwart

was, maar nu zilvergrijs is. Gouden ringen bungelen aan haar oorlellen, ze draagt een bril met een opvallend montuur en een zwarte rok met een gebloemd vestje. Ze beweegt zich in huis voort met behulp van een wandelstok.

Het appartement is volgestouwd met meubelen en andere spullen, zo veel dat alles elkaar overschreeuwt om gezien te worden: de bank met de versleten velours bekleding die vol kussens ligt, de in draperieën neerhangende gordijnen, de losse kussens in de fauteuils, de porseleinen beeldjes, enkele schilderijen, tafeltjes vol foto's in lijstjes. De atmosfeer binnen is zwaar van het parfum van madame Goldstein, van vers gezette koffie en van stof dat zich ophoopt in al die meubels. De ruimte zou er flink van opknappen als de helft van alles eruit zou verdwijnen. Het kost Loes aanvankelijk wat moeite om te ademen, maar al snel went ze eraan. Ze laat zich door haar gastvrouw een fauteuil toewijzen en neemt plaats.

‘Alstublieft, deze is voor u,’ zegt Loes terwijl ze het ingepakte lijstje met daarin de foto overhandigt.

Madame Goldstein maakt met bevende vingers het cadeaupapier open en neemt de foto in haar hand. Ze kijkt er lang naar. Loes bekijkt ondertussen de kamer wat beter. Het lijkt haar dat madame Goldstein moeite heeft om afstand te doen van spullen uit haar verleden.

‘Merci beaucoup,’ zegt de oude dame uiteindelijk met trillende stem. Ze legt het lijstje neer en staat op om tussen de verzameling foto's op een kastje er een te pakken en aan Loes te geven.

Loes herkent ze direct. ‘Dit zijn ze, is het niet? Dit zijn Benjamin en Mirjam met hun dochtertje Hope, toch?’

Madame Goldstein knikt. ‘Het zal een foto van halverwege de jaren vijftig zijn. Het ging ze toen goed. Ben had een uitstekende baan gevonden en ze waren verhuisd naar een stadje waar ze hun leven weer konden opbouwen.’

Loes bestudeert de mensen die recht in de lens kijken. Mirjam draagt een jurk met een wijde rok tot halverwege haar knieën, schoenen met hakken en een om haar hals geknoopt sjaaltje. Ze ziet er verzorgd uit en door de glimlach op haar gezicht lijkt ze gelukkig en tevreden met haar nieuwe bestaan. Ze houdt de hand van haar dochter stevig vast. Het meisje, dat daar ongeveer tien jaar oud moet zijn, lijkt op haar moeder. Ze kijkt ernstig naar de persoon die hen fotografeert. Haar vader aan haar andere zijde draagt een hoed die zijn ogen in de schaduw verbergt. Zijn mond is geopend, alsof hij iets zegt. Loes kijkt op. ‘Wilt u me vertellen hoe het hun is vergaan in Amerika?’

Madame Goldstein knikt. ‘Maar laat ik beginnen bij het begin. Hier in Parijs, een eeuw geleden. Mijn vader was de oudste zoon in een gezin met vier jongens, Benjamin was de jongste. Hun vader, mijn grootvader, had een goedlopend bedrijf opgebouwd dat in luxe stoffen handelde. Gordijnen, bekleding voor sofa’s en dergelijke. De firma Levi Goldstein was bekend in heel Frankrijk en daarbuiten en mijn vader werkte er hard aan om die reputatie te behouden en zelfs nog te verbeteren.’ Haar verweerde hand streelt het kussen dat naast haar ligt. ‘We hadden het goed. De hele familie, bedoel ik. We hielden belangrijke Joodse tradities in ere maar stonden ook met één been in de moderne Franse maatschappij. Een van mijn ooms studeerde filosofie aan de Sorbonne; daar was geld voor en er waren voldoende andere familieleden om in het bedrijf te werken.’ Madame Goldstein kijkt naar de foto die Loes voor haar heeft meegebracht. ‘Omdat mijn vader en Benjamin veel in leeftijd scheelden, was oom Ben niet zo heel veel ouder dan ik. Toen hij met Mirjam trouwde was ik een bakvis en stiekem een beetje verliefd op mijn knappe, aardige oom.’ Ze glimlacht en lijkt in haar herinneringen te verzinken. Na een paar tellen keert ze terug naar het heden en slaakt een zucht. ‘Maar toen

kwam de oorlog en de situatie werd elke dag gevaarlijker.' Ze maakt een gebaar met haar hand. 'Enfin, dat is bekend, daar hoef ik niet over uit te weiden. Er was wel verdeeldheid in de familie, over wat ons te doen stond. Er werd hele nachten overlegd, maar wat er precies werd besproken weet ik niet, want mijn zusje en ik mochten er niet bij zijn. Er werd besloten om ons op te splitsen, want sommige mensen waren ervan overtuigd dat er niets goeds kon komen van de nazi's, en zij hadden natuurlijk gelijk. Maar toen wisten we nog niet van de concentratiekampen, en wat daar precies gebeurde.' Ze sluit haar ogen een paar tellen.

Loes knijpt haar handen ineen in haar schoot. Enerzijds voelt ze zich bezwaard dat ze madame Goldstein deze pijnlijke herinneringen laat ophalen, maar tegelijkertijd is ze ontzettend benieuwd naar het vervolg van het verhaal. Niet alleen wil ze graag weten hoe het Benjamin en Mirjam verging, maar de hele familie Goldstein is voor haar tot leven gekomen en ze vreest voor hun lot. De kamer vol spullen maakt nu al een andere indruk op haar. De zware gordijnen met hun draperieën zijn vast een relikwie uit de nalatenschap van de firma Levi Goldstein. Madame Goldstein heeft het niet met zo veel woorden gezegd, maar Loes heeft het gevoel dat het bedrijf al lang niet meer bestaat. Haar been begint onaangenaam te tintelen en ze doet een poging om te gaan verzitten zonder geluid te maken, maar de plankenvloer onder haar voeten piept en de oude dame kijkt op.

'Ik zal eens een kopje koffie voor ons inschenken, is dat niet lekker?' Ze stommelt weg met behulp van haar stok zonder op een reactie van Loes te wachten.

Loes meent dat haar ogen wateriger waren dan eerder. Ze staat op om haar slapende been weer tot leven te wekken, en aarzelt of ze haar gastvrouw moet helpen in de keuken of dat ze haar haar privacy moet gunnen. Ze besluit tot het laatste en

loopt naar het kastje waar de ene foto de andere verdringt. Ze bekijkt ze zonder ze aan te raken.

Na een tijdje komt madame Goldstein de kamer weer in. ‘Zou jij zo lief willen zijn om de kopjes even te halen? Ze staan klaar. Mijn handen beven soms, dat is de leeftijd.’

‘Natuurlijk wil ik dat doen. Maar, madame Goldstein, ik wilde even zeggen, als het u te zwaar valt om over het verleden en uw familie te praten, dan kunnen we ermee ophouden, hoor. Misschien kunt u mij het adres van uw nichtje Hope geven, of van haar nabestaanden, zodat ik contact kan opnemen over de koffers.’

Ze grijpt Loes’ arm vast; het is echt een vastklampen en niet zomaar een aanraking. ‘Het is moeilijk om over het verleden te spreken, dat klopt. Het doet pijn. Maar praten is belangrijk. De verhalen moeten verteld worden, mijn familie mag niet vergeten worden.’ Ze laat haar hand omlaaggliden en legt haar vingers dan nog eens op Loes’ arm, maar nu bijna teder. ‘Bedankt dat je wilt luisteren. Het is belangrijk dat de jonge generatie de verhalen hoort en verder vertelt.’

‘Ik wil heel graag uw verhalen horen, *chère* madame Goldstein. Zal ik nu eerst de koffie halen?’

Bijna een uur lang is madame Goldstein aan het woord. Ze vertelt dat een paar leden van de familie besloten onder te duiken en dat de oom die filosoof was dankzij zijn vrienden de hele oorlog wist te overleven. De anderen werden opgespoord en naar de kampen gestuurd. Haar ouders besloten bovengronds te blijven en de uitdagingen die er op hun pad zouden komen, aan te gaan. ‘Ik hoor het vader *nóg* zeggen. Ik begreep toen al dat deze keuze vooral kwam door zijn zorg om mijn moeder. Die had een slechte gezondheid en zowel vluchten als onderduiken zou bijna onmogelijk voor haar zijn. Later heeft hij zich ver-

ontschuldigd voor zijn keuze, en gezegd dat hij mij en mijn zusje Rachel had moeten laten onderduiken. Dat was de laatste keer dat we hem zagen. Hij huilde, ik had mijn vader nog nooit zien huilen. Hij zei dat het hem zo speet en hij vroeg ons om vergeving. Voor ik hem kon antwoorden, werd hij meegenomen.’ De tranen sijpelen over madame Goldsteins gerimpelde wangen, maar ze veegt ze niet weg.

Loes’ keel voelt gortdroog aan. Ze heeft nog nooit eerder een overlevende van de Holocaust gesproken, alleen op televisie gehoord. Als de oude dame haar mouw omhoog rolt en zo de bekende tatoeage ontbloot, voelt Loes zich duizelig worden. Het komt allemaal akelig dichtbij. Het is alsof ze zelf bij de familie Goldstein in een donkere veewagen is geduwd en op reis is gestuurd naar de hel die op hen ligt te wachten. Alsof ze met hen op het perron staat en het háár vader is die door bevelen blaffende soldaten ruw wordt meegenomen om nooit meer terug te keren. Loes zit als verstijfd in haar stoel te luisteren terwijl madame Goldstein verder vertelt; deze trein is niet te stoppen.

‘Hij werd direct naar de gaskamers gestuurd, daar kwamen we later achter. Moeder, Rachel en ik werden meegenomen naar de barakken, waar we aan het werk moesten. Vreselijk, mensonterend werk.’ Ze schudt haar hoofd, slikt eens en fluistert: ‘Moeder was door de schok van alle gebeurtenissen en door het verlies van vader een schaduw van zichzelf geworden. We waren pas een paar dagen in het kamp toen ze op een dag neerviel. Ze zakte door haar benen en bleef als een lappenpop op de grond liggen. Een bewaker was meteen bij haar. Hij schopte haar, schreeuwde dat ze overeind moest komen. Ik zag het, wilde erheen rennen maar een vrouw hield me tegen. Toen pakte de bewaker zijn vuurwapen en schoot moeder door haar hoofd.’

Loes snakt naar adem, zoals de jonge Masha tientallen jaren eerder in het kamp ook deed.